

RADIKAALIA POLITIIKKA
KEHITTYNEEN KAPITALISMIN
AIKAKAUDELLA

MURRAY BOOKCHIN
SUOMENTANUT PERTTI JAATINEN

14. lokakuuta 2008

Luku 1

Radikaalia politiikkaa kehittyneen kapitalismin aikakaudella

Pertti Jaatinen

Kapitalismi on 1930-luvun teoreettisia ennustuksia uhmaten vastaansanomattomasti vakiinnuttanut asemansa. Siitä on tullut toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä jopa verrattoman joustava järjestelmä. Oikeastaan kapitalismin ”kypsin” muoto on vielä yksiselitteisesti määrittelemättä, puhumattaakaan sen yhteiskunnallisesta kehityssuunnasta tulevana vuosina. Selvää on kuitenkin, että kapitalismi on muuntunut monien esikapitalististen sosiaalisten ja poliittisten muotojen ympäröimästä *talousjärjestelmästä* ”talouden läpäisemäksi” *yhteiskuntamuodoksi*.

”*Konsumerismin*” ja ”*industrialismin*” kaltaiset termit ovat pelkkää kaikkialle tunkeutuneen porvarillistumisen epämääräistä kaunistelua. Ne eivät yksinkertaisesti kuvasta vain hyödykkeiden ja pitkälle kehittyneiden teknologioiden nälkää, vaan tavara- tai markkinasuhteiden laajenemista uusille elämän alueille. Näitä alueita alunperin puolustaneet sosiaaliset liikkeet vastustivat rajustikin ihmisten välisen kanssakäymisen moraalien ulkopuolelle asettavia yleistyviä kilpailullisia muotoja. Markkinoiden arvot ovat yhä enemmän soluttautuneet perheen sisäisiin, kasvatuksellisiin, henkilökohtaisiin, ja jopa henkisiin suhteisiin. Ne ovat syrjäyttäneet keskinäiseen apuun, idealismiin ja moraaliseen vastuuseen perustuneet esikapitalistiset perinteet. Nuo ihanteet olivat vastakohta liiketalousajattelun kaltaisille käyttäytymisnormeille.

Tuntuu siltä, että kaikkien uusien vastarinnan muotojen — vihreän, vapaudenhenkisen tai ylipäänsä radikaalin — on raivattava tilaa vaihtoehtoisille elämän alueille, jotka voisivat korvata ja kitkeä pois yhteiskunnan porvarillistumisen kaikki muodot. ”Yhteiskunnan”, ”politiikan” ja ”valtion” välisestä suhteesta on tulossa pikaista ratkaisua vaativa ohjelmallinen kysymys.

Onko enää tilaa sellaiselle radikaalille julkiselle sfäärille, joka pystyisi välttämään 1960-luvun vastakulttuurin synnyttämien kommuunien, kooperatiivien ja

naapuriapujärjestöjen sudenkuopan eli taantumisen pienimuotoiseksi business-puuhasteluksi? Onko olemassa julkinen alue, josta voisi tulla vastakkaisten muutos-, kasvat- ja omia vaikutusmahdollisuuksiaan kasvattavien voimien yhteenkäymisen areena, ja viime kädessä vastavoima vallitsevalle elämäntavalle?

1.1 Marxismi, kapitalismi ja julkinen alue

Julkisen alueen käsite on jo sinänsä ristiriidassa luokkien kautta jäsenytävään alueeseen liittyvien perinteisten mielikuvien kanssa. Erityisesti marxismi on kieltänyt aidon ”julkisen”, tai kaksi vuosisataa sitten Demokraattisten Vallankumousten Aikakaudella ”Kansaksi” kutsutun olemassaolon, koska käsite näennäisesti hämärsi erityiset luokkaintressit, joiden katsottiin lopulta johtavan porvariston ja proletariaatin sovittamattomaan ristiriitaan.

”Kansa” näytti merkittävän marxilaisille teoreetikoille korkeintaan hiipuvaa, muodotonta ja epämääräistä pikkuporvaristoa — menneisyyden ja sen vallankumousten perintöä — jonka voitiin odottaa olevan suurelta osin kapitalistiluokan puolella. Lopulta sen oli kuitenkin liityttävä työväenluokkaan. Luokkatietoinen proletariaatti oli viime kädessä ilmentävä yleistä ihmiskunnan intressiä. Se edellytti sulautumista tähän häilyvään keskiluokkaan, erityisesti yleisen talouskriisin tai kapitalismin ”kroonisen” kriisin aikana.

1930-luku lakkooaltimeen, työläiskapinoineen, vallankumouksellisten ja fascististen ryhmien välisine katutaisteluineen sekä sodan ja verisen yhteiskunnallisen kumouksen näköaloinen näytti vahvistavan tätä näkemystä. Mutta enää emme voi olla tietämättömiä, että kulttuurisesti, ideologisesti sekä taloudellisesti ohjaillun kapitalistisen järjestelmän nykytodellisuus on sen jälkeen korvannut tämän radikaalin vision. Vaikka miljoonien ihmisten elintaso on jäänyt hyvin alhaiseksi, ei kapitalismi silti ole — vastoin odotuksia — joutunut puoleen vuosisataan ”krooniseen kriisiin”. Suureen Lamakauteen verrattavasta kriisistä lähitulevaisuudessa ei ole edes nähtävissä merkkejä. Pitkäaikaisen taloudellisen romahduksen ennakointi ei ole millään muotoa ollut nostattamassa yleistä intressiä uuden yhteiskunnan rakentamiseksi. Kapitalismi on ollut viimeisen viidenkymmenen vuoden aikana kriisinhallinnassaan menestyksekkäämpi kuin se oli aikaisemman puolituisa vuosisataa kestäneen historiallisen syntynsä aikakautena.

Ensimmäisen Maailman (historiallisen sosialismin ja kapitalismin vastakainasettelun locus classicus) klassinen teollisuusköyhälistö on kutistunut. Sen luokkatietoisuus ja jopa poliittinen itsetietoisuus historiallisesti ainutlaatuisena luokkana on hämärtyneet. Yritykset kirjoittaa marxilainen teoria uudelleen laskeamalla proletariaattiin mukaan kuukausipalkkainen kansanos (virkamiehet tms.) ovat mielettömiä. Lisäksi ne ovat jyrkässä ristiriidassa tämän laajalti eriytyneen keskiluokkaisen kansanosan itsetietoisuuden kanssa. Sama koskee myös sen itse-

asettumista, koulutusta ja kehittymistä. On hyvin epätodennäköistä, että radikaali paikallisuuteen perustuva lähestymistapa tulisi noin vain lihaksi tapojamme ja yhteiskunnallisia rakenteita muuttamalla. Jos muutosta ylipäänsä elätellään, tarvitaan sen puolesta kamppailua: kuten vapaan yhteiskunnan on sen puolesta käytävän kamppailunkin oltava luonteeltaan yhtä vapauttavaa ja itsekorjaavaa.

Kuntayhteisöjen asettaminen politiikan lähtökohdaksi on potentiaalinen aikapommi. Paikallisten verkostojen luominen ja valtiollista leimaa kantavien kunnallisten instituutioiden muutosyritykset merkitsevät vuosisataisen historiallisen — aidosti poliittisen — haasteen vaarintotta. Uudet yhteiskunnalliset liikkeet ovat nykyisin sortumassa kurkottamaan sellaisesta poliittisesta perspektiivistä, joka veisi ne julkiselle areenalle. Tämä selittää niiden helpon kapsaltamisen parlamentarismiin syliin. Historiallisesti tarkastellen vapaudenhenkinen teoria on aina kiinnittänyt huomionsa vapaaseen paikallisuuteen, jonka ounasteltiin tuottavan uuden yhteiskunnan peruskudoksen. Vapaan paikallisuuden kehitysmahdollisuuksien kieltäminen sillä verukkeella, ettei se vielä ole vapaata, merkitsee samaa kuin kieltäisi sellaisen uinuvan politiikan alueen, joka voisi tarjota elävän merkityksen suurelle liberaariselle vaatimukselle: kommunien kommunille. Sillä näissä paikallisissa instituutioissa ja muutoksissa, joita voimme tehdä niiden rakenteeseen — muuttamalla ne entistä näkyvämmiin uudeksi poliittiseksi alueeksi — on kestävä institutionaalinen perusta ruohonjuurien kaksoisvallalle. Paikallistason käsitteet kansalaisuudesta ja kunnallisiin mittasuhteisiin sovitetuista talousjärjestelmistä voidaan näin asettaa keskitetyn kansallisvaltion ja keskitettyjen talouden korporaatioiden vastapainoksi.

vai “vähemmän” valtiomaiseksi riippuu hyvin paljon paikallisten, konfederalisten ja yhteisöllisten liikkeiden voimasta asettua valtion paikalle ja toiveikkaasti perustaa sille korvaava vastavoima. Kolme vuosikymmentä sitten Madridin Kansalaisten liike oli merkittävästi heikentämässä Francon hallitusta. Perusteellinen tutkimus paljastaisi liikkeen todellisen painoarvon.

Entisajan kumoukselliset työväenluokkaiset liikkeet eivät olleet pelkästään teollisia liikkeitä, vaikka marxilaiset käsitykset palauttavat konfliktin suurelta osin talouteen “palkkatyön ja pääoman välille”. Esimerkki tällaisesta liikkeestä oli hämmärrärajainen, perusuonteeltaan käsityöläispohjainen Pariisiin työväenliike. Liike keskittyi kortteleihin ja sitä elvytti rikas naapurustoolämä. 1600-luvun Lontoon Leveller-liikkeestä oman vuosisatamme Barcelonan anarkistien radikaalia toimintaa ovat tukeneet vahvat yhteisösiteet, katujen luoma julkinen sfääri, aukiot ja kahvilat.

1.6 Uuden politiikan tarve

Paikallisyhteisöihin perustuvaa elämää ei radikaalissa käytännössä voi noin vain ohittaa, vaan sitä on pikemminkin elvytettävä siellä, missä moderni valtio on sitä heikentänyt. Sellainen uusi politiikka, jonka juuret ovat pikkukaupungeissa, naapuriyhteisöissä, suuremmissa kaupungeissa ja alueissa, on ainoa käyttökelpoinen vaihtoehto aneemiselle parlamentarismille, jota moninaiset vihreät puolueet ja vastaavat yhteiskunnalliset liikkeet tiikkuvat. Uusi politiikka tarjoaa vaihtoehdon muutosliikkeitä uhkaavalle vakiintuneelle käytännölle eli kapsahtamiselle silkkään ja korruptiiviseen valtiovalttaan, jossa suurempien porvarillisten puolueiden odotetaan aina pystyvän pelaamaan ne ulos ja sulauttamaan koalitioihinsa. Tiukasti yhden asian liikkeet rajoittuvat vain vastustamiinsa ongelmiin. Näihin kysymyksiin liittyvää militanttia toimintaa ei pitäisi sekoittaa pitkän aikavälin radikalismiin, jota tarvitaan muuttamaan tietoisuutta ja viime kädessä koko yhteiskuntaa. Sellaiset liikkeet syntyvät ja kuolevat pois nopeasti, jopa silloin kun ne ovat onnistuneet tehtävässään. Ne jäävät vaille sellaisia institutionaalisia kiinnekohtia, jotka ovat tarpeen kestävästi yhteiskunnallisen muutoksen synnyttämiseksi ja sellaisen toimintatilan luomiseksi, jossa ne olisivat pysyvästi osallisina poliittisissa konflikteissa.

Tästä syystä tarvitaan kipeästi aidon poliittisia toisinsa liittoutuneita ruohonjuuritasoisen liikkeitä. Niillä olisi kiinteä suhde pysyviin kansanvaltaisiin insti-tuutioihin, jotka saattaisivat kehittyä aidon vapaudenhenkisiksi.

Elämä olisi todella ihanaa, jollei aivan ihmeellistä, jos olisimme saaneet syntyessämme kaiken harjaantumisen, lukutaidon, kyvyt ja ammattiin tai kutsuksen harjoittamiseen tarvittavat henkiset avut. Toimikaamme siitä huolimatta, että näiden kykyjen hankkimiseen tarvittava raadanta vaatii taistelua, vastaan-

dentiteettiä markkinayhteiskunnassa. Kapitalismin “sisäsyntyisen” romahtamisen elätely tuloksena sen omasta sovittamattomia ristiriitoja sisältävästä kehityksestä oli mielikuvituksen tuotetta, kuten nykyään on nähtävissä.

Kuten toisaalla olen korostanut, on olemassa hälyttäviä merkkejä, että kapitalismi on synnyttänyt ulkoiset puutteet ytimeltään ekologiselle kriisille. Vasta se saattaa luoda yleisinhimillisen intressin radikaalin yhteiskunnallisen muutoksen puolesta. Kapitalismi tekee “kasva-tai-kuole” -tyyppisenä kilpailuun ja laajentumiseen perustuvana markkinajärjestelmänä vääjäämättä luonnosta lopun. Se muuttaa mullan hiekaksi, saastuttaa ilmakehän, muuttaa planeetan koko ilmastotyyppin ja uhkaa tehdä maapallosta elämän monimuotoisuudelle sopimattoman. Oikeastaan se on osoittautumassa ekologisiksi syöpäkasvaimiksi, joka saattaa kerralla köyhdyttää lukemattomia maailmankausia muovanneita monimuotoisia ekosysteemejä.

Mieleton ja loppumaton itsetarkoituksellinen kasvu ovat vääjäämätön seuraus pääoman kasamisesta ja eloyhteisön tuhoamiseen perustuvasta kilpailusta. Jos se kärjistää aineellisia, etnisiä ja kulttuurisia eroja leikkaavia ongelmia, “Kansan” ja “julkisen alueen” käsitteistä saattaa tulla elävää todellisuutta historiassa. Sellaisen vihreän liikkeen, tai ainakin jonkinlaisen radikaalin ekologialiikkeen, joka kykenisi näkemään ongelmat niiden oikeissa yhteyksissään kokonaisvaltaisesti, merkitys voisi kohota samanlaiseksi kuin perinteisen työväenliikkeen omana aikanaan. Proletaarisen radikalismien lokus oli tehdas, ekologialiikkeen lokus on yhteisö eli naapurusto, kaupunki ja kunta. Uusi poliittinen vaihtoehto olisi kehiteltävä sellaiseksi, ettei se toisaalta ole parlamentaarinen eikä sitä toisaalta voitaisi palauttaa yksinomaan suoraan toimintaan ja vastakulttuuriseen puuhasteluun. Oikeastaan suora toiminta liittyisi tähän uuteen politiikkaan yhteisön itsehallinnollisena, täysin osanottoon pohjautuvana kansanvaltana. Kyseessä on suoran toiminnan korkein muoto tilanteessa, jossa kansalla olisi täysi valta määrittellä yhteisönsä ja yhteiskuntansa kohtalo.

1.2 Vihreä liike ja julkinen alue

Vihreästä liikkeestä voisi hyvinkin tulla areena, jolla edellä mainittua näkökulmaa kehiteltäisiin sekä toteutettaisiin. Puutteellisuudet, epäonnistumiset ja taantumukset, kuten Saksan liittotasavallan Die Grünen -puolueella, eivät vapauta radikaaleja yhteiskuntateoreetikkoja vastuusta yrittää kouluttaa tätä liikettä ja antaa sille sen tarvitsemää teoreettista suunnan tajua. Vihreät eivät ole jähmettyneet toivottomaan kankeuteen, edes Länsi-Saksassa ja Ranskassa, huolimatta hiuksia nostattavista kompromisseista, jotka ovat jo vieraannuttaneet näiden maiden radikaalit omista vihreistä puolueistaan. Tärkeää on nimenomaan se, että *ekologinen kriisi* on jo luonteeltaan sellainen, ettei laajalla ympäristöliikkeellä ole varaa

juuttua pisteeseen, jossa se saattaisi sulkea täysin silmänsä asioiden varsinaisilta syiltä.

Aidoilla radikaaleilla on suuri vastuu sellaisten kysymysten ytimeen purentuvien pyrkimysten tuomisesta esiin, niiden esittämisestä teoreettisesti vakuuttavina sekä konkreettisen muodon antamisesta kokoavalle radikaaliekologiselle ajattelutavalle. Laajamittaisen porvarillistumisen aikakaudella kaikkien liikkeiden viimekätisenä uhkana ei ole vain arkielämän tavaramuoto, vaan niiltä itseltään puuttuva tietoisuus tavaramuotoistumisen ja sitä ylläpitävien laajojen voimien vastustamisen välttämättömyydestä.

1.3 Yhteiskunta, politiikka ja valtio

Nyt on suuri tarve antaa tälle tietoisuudelle kouriintuntuva ilmenemismuoto. Kun 1960-luku herätti vastakulttuurin vastustamaan vallitsevaa kulttuuria, kuluvan vuosisadan viimeiset vuodet ovat luoneet kansan vastainstituutioille tarpeen korvata keskitetty valtio. Sellaisten instituutioiden mahdollisesti saama erityinen muoto saattaa vaihdella perinteiden, arvojen, keskeisten merkitysten ja annetun alueen kulttuurin mukaan.

Mutta tietyt perustavat teoreettiset lähtökohdat on selvitettävä, mikä uusien instituutioiden ja laajemmin, uuden radikaalin politiikan tarve nostetaan esille.

Politiikan uudelleen määrittelyn tarpeesta — itse asiassa sen entistä laajemmasta määritelmästä — tulee jälleen kerran käytännöllinen imperatiivi. Radikaalien kyky ja halu kohdata tämä tarve saattaa hyvinkin määrätä Vihreiden kaltaisten liikkeiden tulevaisuuden sekä radikalismien tosiasiallisen mahdollisuuden olla perustavan yhteiskunnallisen muutoksen kokoavana voimana.

Merkittävät institutionaaliset areenat — sosiaalinen, poliittinen ja valtiollinen — oli kerran mahdollista selvästi erottaa toisistaan. Sosiaalinen areena voitiin helposti rajata poliittisesta ja vastaavasti poliittinen valtiosta. Mutta nyky maailmassa nämä on hämärretty ja mystifioitu. Valtio on imenyt politiikan itseensä, samaan tapaan kuin yhteiskunta on nykyään sulautettu talouteen. Tämän prosessin välttämätön pysäyttäminen ja kampeaminen toiseen suuntaan riippuu aidosti radikaalien ekologisesta romahduksesta huolta kantavien liikkeiden ilmaantumisesta. Ekologisesti suuntautuneen yhteiskunnan on lopetettava yritykset ihmisten ja muun luonnon herruuttamiseksi.

On helppoa ajatella yhteiskuntaa, politiikkaa ja valtiota epähistoriallisesti, ikään kuin ne olisivat aina olleet olemassa sellaisina kuin nykyisin. Mutta tosiasiasa jokainen näistä on monimutkaisesti kehittynyt, mikä meidän pitäisi ymmärtää tajutaksemme selkeämmin niiden tärkeyden yhteiskuntateoriassa ja käytännössä. Paljon siitä, mitä nykyään kutsumme politiikaksi, edustaa joille-

poliittisesti hajautettuja naapurustoiksi tai alueelliseksi verkostoiksi huolimatta niiden rakenteiden suuresta koosta ja sisäisestä riippuvuudesta. Itse asiassa niiden nykyinen toimintakyvyttömyys rakenteellisesti *hajauttamattomina* on mitä tärkein ekologinen kysymys. Kaikki tämä ilmenee yhtä hyvin niiden hengityskelpoista ilmaa ja hyvälaatuista vettä kuin yleistä elämisen laatua, rikollisuutta ja kuljetusyhteyksiä koskevista ongelmista.

Historia on osoittanut hyvin dramaattisesti, että ne Euroopan suurkaupungit, joiden väkiluku on jo lähellä miljoonaa ja joilla on alkeelliset viestintävälineet, toimivat epätavallisten poliittisesti elinvoimaisten ja hyvin koordinoitujen hajautettujen instituutioiden turvin. Kastilialaisista kaupungeista, jotka syntyivät heti *Comunero*-kapinan aikana 1500-luvun alussa, Pariisin 1790-luvun varhaisvuosien sektioista tai kansankokouksista Madridin 1960-luvun Kansalaisten liikkeeseen (vain joitakin mainitakseni) paikalliset liikkeet ovat suurissa kaupungeissa tuoneet esille tärkeitä kysymyksiä siitä, mihin valta olisi keskitettävä ja miten sosiaalisen elämän laitokset olisi hoidettava.

On täysin ilmeistä, että kuntapohjaisuus voi olla yhtä pienimuotoista kuin heimon hallinto — eikä se ole sen epäaidompaa kuin menneisyydessä. Yksikään paikallinen liike, joka ei ole osa konfедераatiota — eli se ei liity oman alueensa kaupunkien keskinäisten veloitteiden verkostoon — ei enää voi olla perinteisessä mielessä aidosti poliittinen yksikkö. Sama pätee naapurustoon, joka ei toimi yhdessä oman kaupunkinsa muiden naapurustojen kanssa.

Konfедераatio, joka perustuu jäsentensä yhtäläisiin mahdollisuuksiin, liittoututtujensa täydelliseen tilinpitovelvollisuuteen yhteisöilleen, oikeuteen erottaa edustajansa kansanaanestyksellä virasta sekä tiukasti toimenantosopimukseen sidottuun edustukseen — muodostaa korvaamattoman osan uutta politiikkaa. Kiinteä sidos kansallisvaltion merkitsee jo sinällään näille kaupungeille paikallistasolla putoamista yhteiskunnallisen muutoksen kelkasta.

Ennen valtion ja valtiollisen ajattelun hegemoniaa vaikuttaneiden tapojen, perinteiden ja katsantokantojen eriaisteisella säilymisellä on huomattava merkitys lähes kaikkialla maailmassa. Valtioiden tyrannimaisten väärinkäytösten vastustusta ovat kasvattaneet kylä-, naapurusto- ja kaupunkiyhteisöjen verkostot. Tästä ovat todisteina Etelä-Afrikan, keski-idän ja Latinalaisen Amerikan kamppailut. Järitykset, jotka nykyään vavahduttavat Neuvostoliittoa, eivät yksinomaan johdu suuremman vapauden tarpeesta, vaan alueellista ja paikallista itsemääräysoikeutta ajavista liikkeistä, jotka ovat asettaneet kyseenalaiseksi juuri liittovaltion olemassaolon keskitettynä kansallisvaltiona.

Tämän liikkeen yhteisöllisen perustan ohittaminen olisi yhtä likinäköistä kuin jokaisen kansallisvaltion piilevän epävakauden huomiotta jättäminen; pahinta olisi pitää kansallisvaltiota sinällään annettuna ja tarkastella sitä yksilöllisesti sen omista edellytyksistä lähtien. Vaikka Bakunin ja Marx olivat hyvin erilaisia teoreetikkoja, he korostivat kumpikin, että valtion jääminen ”enemmän”

uskollisista ystävyys-suhteista (*philia*) kansalaisten juhlien ja asepalvelun yhteisiin kokemuksiin ulottuva moninainen suhdeverkosto.

Mutta tässä merkityksessä politiikka ei ollut yksiselitteisesti helleeninen keksintö. Vastaavia ongelmia ja tarpeita syntyi, ja myös monin tavoin ratkaistiin, Välimeren pohjoisrannikon lisäksi myös manner-Euroopan, Englannin ja Pohjois-Amerikan vapaissa kaupunkiyhteisöissä. Lähes kaikki näistä vapaista kaupungeista loivat julkisen sfäärin ja sellaisen politiikan, joka oli pitkien ajanjaksojen ajan suhteellisen kansanvaltaista. Erittäin vihamielisesti keskitettyihin valtioihin suhtautuneet vapaat kaupungit ja niiden liitot muodostivat joitakin historian tärkeistä käännekohtista, joissa ihmiskunta oli valinnan edessä: perustaako paikallisyhteisöjen löyhiiin yhteenliittymiin vai kansallisvaltioihin perustuvia yhteiskuntia. Valtion kehittymisellä oli myös oma historiansa eikä sitä voida palauttaa yksinkertaistettuun epähistorialliseen käsitykseen.

Muinaisten valtioiden jälkeen syntyivät kvasivaltiot, monarkkiset, feodaaliset ja tasavaltaiset valtiot. Vuosisatamme totalitaariset valtiot kurjistavat suhteessa menneisyyden räikeimmät tyranniat. Mutta olennaista kansallisvaltion kohtamiselle oli keskitettyjen valtioiden kyky heikentää kaupunki- ja kylärakenteiden elinvoimaisuutta sekä korvata niiden tehtävät byrokratialla, poliisilla ja asevoimilla. On vaikea määritellä sitä (kaupunki)kunnan ja valtion välistä usein avoimeksi riidaksi puhjennutta historiallista vuorovaikutusta, joka on muokannut myös nykypäivän yhteiskunnallista toimintakenttää. Valitettavasti ei ole kiinnitetty riittävästi huomiota siihen, että valtioiden kohtaamat paikallistason esteet ovat usein rajoittaneet niiden mahdollisuutta täysipainoisesti käyttää valtaansa.

Statismien tapaan nationalismi on niin voimallisesti iskostunut moderniin ajatteluun, että kuntakeskeisen politiikan idea yhteiskunnallisen organisoitumisen vaihtoehtona on itse asiassa jäänyt huomiotta. Kuten olen jo korostanut, politiikka on nykyisin samastettu täysin valtioon, vallan ammattimaistumiseen. Poliittisen alueen ja valtion ajautumista usein jyrkkään ristiriitaan, jopa veriseksi kansalaissodiksi puhjennuksiin konfliktieihin, on katsottu lähes täysin läpi sormien. Menneisyyden suurille vallankumouksellisille liikkeille, 1640-luvun Englannin vallankumouksesta aina oman vuosisatamme kumouksiin, ovat aina olleet leimallisia voimakaat yhteisöpohjaiset kansannousut. Näiden kapinallikeiden menestyminen on ollut riippuvainen kiinteistä yhteisösiteistä. Kansallisvaltiota alati jäytävä paikallisen autonomian pelko näkyy paikallisia aktioita vastaan esitetystä loputtomista argumenteista. Miksi sitten vapaisiin yhteisöihin tai osanottoon perustuviin kansanvallan yhtä ”kuolleisiin” ilmentymiin reagoidaan jatkuvasti niin voimallisesti?

Suuren jättiläiskaupungin synty on tyrehtyttänyt pyrkimystä yhteisöön ja kansalaispolitiikkaan yhtä vähän kuin monikansallisten yhtiöiden synty on poistanut nationalismia modernin politiikan asialistalta. New Yorkin, Lontoon, Frankfurtin, Milanon ja Madridin kaltaisten suurkaupunkien institutiot voivat olla

kin jäännökset valtiota rakentuneena parlamentaarikkojen, tuomareiden, byrokraattien, poliisien, sotilaiden ja sen kaltaisten miehittämäksi valtiokoneistoksi, usein valtion huipulta pienimpiin yhteisöihin esitettyä ilmiönä. Mutta etymologialtaan kreikan kielinen termi *politiikka* viittasi kerran julkiseen areenaan. Sen olivat kansoittaneet tietoiset kansalaiset, jotka tunsivat pystyvänsä hoitamaan suoraan omia yhteisöjään (*poleis*).

Yhteiskunta oli suhteellisen privaatti alue, perheeseen kuuluvien velvoitteiden, ystävyys-, henkilökohtaisen toimeentulon, tuotannon ja uusintamisen valtakunta. Ennen muuntumista alkuaikojen pelkäämistä ihmisten yhteiselosta nykyisiin erittäin vakiintuneihin muotoihin, joita osuvasti kutsumme yhteiskunnaksi, sosiaalinen elämä rakentui perheen tai oikoksen ympärille.

Talous tarkoitti ennen oikeastaan hieman enempää, kuin perheen hoitamista. Sen ydin oli naisen kotipiiri täydennettynä miehen kansalaisuuden maailmalla.

Varhaisissa ihmis-yhteisöissä tärkeimmät eloonjäämisen, huolenpidon ja toimeentulon funktiot liittyivät kotiin, jolle kansalaisuuden alue varhaisessa muodossaan oli suurelta osin alisteinen. Heimo (termi käytettynä hyvin laveassa muodossaan sisältäen seurakunta- ja klaanit) oli aito sosiaalinen kokonaisuus, jota pitivät koossa keskinäiset veri-, avio- sekä ikään ja työnteekoon perustuvat funktionaaliset siteet. Vahvat elämän biologisiin tosiasioihin perustuvat keskihakuiset voimat pitivät näitä aidosti sosiaalisia yhteisöjä yhdessä. Nuo voimat antoivat yhteisöille niin vahvan sisäisen solidaarisuuden tunteen, että heimoyhteisöt yleensä tekivät selvän eron ”muukalaiseen” tai ”ulkopuoliseen”. Näiden hyväksyminen perustui yleensä vieraanvaraisuuteen ja tarpeeseen täydentää sotajoukkoja uusilla jäsenillä sodankäynnin merkityksen kasvaessa.

Suuri osa kirjoitettua historiaa käsittlee miehen kansalaisareenan kehittymistä kodin ja sosiaalisen alueen kustannuksella. Varhaisessa yhteisössä heimojen välinen sodankäynti ja metsästysalueita koskevat yhteenotot kasvattivat miesten vaikutusvaltaa. Merkittävämpi syy oli ehkä se, että maanviljelijäkansat ottivat käyttöönsä suuria maa-alueita, joita metsästäjäkansat tarvitsivat henkensä ja elämäntapansa säilyttämiseksi.

Juuri tältä eriytymättömältä kansalaisareenalta (*”kansalainen”* laajassa merkityksessä) politiikka ja valtio syntyivät. Tämä ei tarkoita sitä, että politiikka ja valtio olivat alunperin jotakin samaa. Huolimatta yhteisestä alkuperästään varhaisella kansalaisareenalla nämä kaksi olivat kärjistyneen vastakkaisia toisilleen. Historian vaatteet eivät koskaan ole siistit ja rypyttömät. Yhteiskunnan kehitys pienistä yksittäisistä sosiaalisista ryhmistä äärimmäisen eriytyneisiin, hierarkiisiin luokkajärjestelmiin, joiden käskyvallassa olivat laajat valtakunnat, on erittäin monimutkainen ja epäsuunnollinen.

Kodin ja perheen alue eli sosiaalinen areena edisti valtioiden muodostumista. Varhaisia despoottisia kuningaskuntia, kuten Egypti ja Persia, ei nähty yksiselitteisesti hallinnollisina yksikköinä, vaan monarkkien henkilökohtaisina ”talouk-

sina” tai yksittäisinä valtion tiloina. Nämä “jumalaisten” kuninkaiden ja heidän perheittensä laajat palatsimaiset maatilat paloiteltiin myöhemmin vähäpätöisempien sukujen kartano- tai vuokratiljelytiloiksi. Nykypäivän aristokratoiden sosiaaliset arvot tuovat mieleen ajan, jolloin sukulaisuus ja syntyperä, ei kansalaisuus tai varallisuus, määrittivät ihmisen aseman ja mahdin.

1.4 Julkisen alueen nousu

Pronssiajan “urbaani vallankumous” (V. Gordon Childe) poisti vähitellen valtiosta sosiaalisen tai kodin alueen tunnusmerkit ja loi uutta tilaa poliittiselle areenalle. Kaupunkien nousu — useimmiten temppelien, linnoitusten, hallintokeskusten ja alueiden välisten kauppapaikkojen ympärille — loi perustan uudelle maallisemmalle ja yleismaailmallisemmalle poliittiselle tilalle. Ajan myötä tästä tilasta kehittyi uudennainen julkinen sfääri.

Historia ja yhteiskuntateoria eivät tunne kaupunkeja, jotka ovat olleet julkisen alueen täydellisiä esikuvia. Silti jotkut kaupungit eivät olleet voittopuolisesti sosiaalisia tai valtiollisia, vaan ne synnyttivät täysin uusia yhteiskunnallisia järjestysmuotoja. Huomionarvoisimpia näistä olivat antiikin Kreikan satamat, keskiajan Italian käsityöläis- ja kauppakaupungit sekä Keski-Eurooppaan muodostettujen kansallisvaltioiden, kuten Espanjan, Englannin ja Ranskan modernit kaupungit, jotka kehittivät omaa identiteettiään ja suhteellisen laajalle levinneitä kansalaisten osanoton muotoja. Älkäämme antako niiden nurkkakuntaisten, jopa patriarkaalisten piirteiden varjostaa niiden universaaleja humanistisia ominaisuuksia. Nykyajan olympolaisesta näkökulmasta olisi yhtä turhaa kuin epähistoriallista osoittaa sormella epäkohtia, jotka olivat yhteisiä melkein kaikille “sivilisaatioille” yli tuhannen vuoden ajan. Sen sijaan olisi korostettava, että juuri nämä kaupungit loivat julkisen alueen. Kreikkalaisten demokratoiden agoralla, Rooman tasavallan foorumilla, keskiaikaisen yhteisön kaupunkikeskuksessa ja renessanssikaupungin torilla kansalaiset saattoivat kokoontua yhteen. Tavalla tai toisella tästä julkisesta alueesta muodostui radikaalisti uusi poliittinen areena. Se perustui rajoitetuihin, mutta usein osanottoon perustuviin kansavallan muotoihin ja uuteen henkilö pohjaiseen kansalaisuuteen.

Etymologisesti määriteltynä *politiikka* tarkoittaa yhteisön tai *poliksen* jäsentensä tai kansalaistensa toteuttamaa johtamista. *Politiikka* tarkoitti myös väestöön verisitein kuulumattomien muukalaisten tai “sivullisten” kansalaisoikeuksien tunnustamista. Se tarkoitti toisin sanoen ajatusta yleisestä *humanitaksesta* erotuksena syntyperään palautuvasta “kansan” (folk) määritelmästä. Yhdessä näiden perustavien kehityspiirteiden kanssa politiikalle oli leimallista lisääntynyt yhteiskuntaa koskevien asioiden maallistuminen, uusi yksilön kunnioittaminen ja kasvava järkiperaisten käyttäytymismallien arvostus suhteessa tottumuk-

sen tarjoamiin käyttäytymisohjeisiin.

Tällä en tarkoita, että etuoikeudet, oikeuksien eriarvoisuus, ylikuunnelliset päähänpistot, tottumukset tai edes epäluottamus “muukalaiseen” katosivat täysin kaupunkien ja politiikan nousun myötä. Esimerkiksi Ranskan vallanhumouksen radikaaleimpien ja demokraattisimpien ajanjaksojen aikana Pariisissa olivat yleisiä pelot “ulkomaalaisista salaliitoista” ja vieraita kammoksuva epäluottamus “ulkopuolisiin”. Tämä päti paljolti myös naisten vapauksien puuttumiseen. Korostan kuitenkin, että kaupunki loi jotakin hyvin uutta, jota ei voida kätkeä sosiaalisen tai valtion peittoon: julkisen alueen ja poliittisen sfäärin. Tämän alueen ja tilan merkitys vaihteli historiallisesti, mutta se ei koskaan täysin hävinnyt historiasta. Näitä alueita oli useinkin mahdoton sovittaa yhteen valtion kanssa, joka yritti vaihtelevassa määrin ammatillistaa ja keskittää valtaa usein itsetarkoituksellisesti. Esimerkkeinä valtiovalta ptolemaiolaisessa Egyptissä, 1600-luvun Euroopan itsevaltaisissa monarkioissa ja tällä vuosisadalla totalitaarisissa hallintojärjestelmissä Venäjällä ja Kiinassa.

1.5 Kuntayhteisöjen ja niiden yhteenliittymien tärkeys

Politiikan toimiva fyysinen areena on miltei aina ollut suurkaupunki tai pienempi kaupunkiyhteisö — yleisemmin paikallisyhteisö. Poliittisesti elinkelpoisen kaupungin koko ei suinkaan ole vähäpätöinen seikka. Kreikkalaisille, erityisesti Aristoteleelle, kaupunki tai *polis* ei saanut olla niin suuri, ettei siinä pystynyt hoitamaan asioita suoraan toimien samalla “vieraannuttamaan” kansalaiset kuitenkin tietyssä määrin ylenmääräisestä tuttuudesta. Näiden väljien “epäpyhien” vähimmäisvaatimusten tarkoituksena oli vaalia kaupunkimaista kehitystä sellaisten tavoitteiden mukaan, jotka voitiin sellaisenaan löytää myös syntymässä olevasta valtiosta. Kohtuullisen kokoisen, mutta ei suinkaan kooltaan mitättömän, poliiksen toimintatavat ja laitokset oli mahdollista järjestää niin, että monipuolisesti kehittyneet, julkisuuteen suuntautuneet ihmiset (miehet) pystyivät hoitamaan sen asioita mahdollisimman alhaisella, huolellisesti turvautulla edustuksellisuuden tasolla.

Politiikassa mukana olevilta henkilöiltä edellytettiin tiettyjä aineellisia ehtoja. Poliittisiin asioihin osallistumiseen tarvittiin jossakin määrin vapaata aikaa, joutoaikaa jonka todennäköisesti orjatyövoima teki mahdolliseksi. Tosin kaikki aktiiviset Kreikan kansalaiset eivät olleet orjanomistajia. Jopa vapaa-aikaa tärkeämpi oli henkilökohtaisen harjoituksen tai luonteenmuokkauksen tarve (“*paidia*”). Sen avulla kansalaisten mieleen iskostettiin harkittua pidättyväisyyttä, joka takasi kansankokouksen elinvoimaisuuden turvaavan säädyllisyyden. Julkisen yhteiskunnallisen toiminnan ihanne oli välttämätön ahtaan itsekäiden mielihalujen alistamiseksi yleisen intressin kehittymiselle. Tähän päästiin vakiinnuttamalla